

اظهار نظر کارشناسی درباره: «لایحه اصلاح ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز- مصوب ۱۳۹۲»

شماره مسلسل: ۲۰۷۲۵
کد موضوعی: ۲۵۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

شماره ثبت: ۱۳۳
تاریخ انتشار:
۱۴۰۴/۲/۲۳

عنوان گزارش:

اظهار نظر کارشناسی درباره: «لایحه اصلاح ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز - مصوب ۱۳۹۲»

نوع گزارش:

طرح / لایحه ، نظارتی ، راهبردی ، پیش نویس قانونی

نام دفتر:

مطالعات زیربنایی (گروه محیط زیست)

تهیه و تدوین کنندگان:

الهه سلیمانی، میترا چراغی (گروه محیط زیست)

ناظران علمی:

محمدحسن معادی رودسری، حبیب‌الله ظفریان

مدیر مطالعه:

الهه سلیمانی مورچه خورتنی

همکار:

میثم عظیمی (دفتر حقوقی)

ناظر علمی خارج از مرکز:

امیرحسین داداشی جووردهی، رییس اداره هماهنگی و ساماندهی دفتر حفاظت و مدیریت حیات وحش

اظهار نظر کننده:

محمد تقی فیاضی

تاریخ شروع:

۱۴۰۳/۰۸/۰۱

ویراستار ادبی:

مهدیه قمچیلی

صفحه آرا

حمیده سادات وفایی

واژه‌های کلیدی:

۱. لایحه
۲. قاچاق
۳. ماده (۲۵)

فهرست مطالب

۶.....	چکیده
۷.....	خلاصه مدیریتی
۹.....	۱. مقدمه
۱۰.....	۲. پیشینه
۱۰.....	۱-۲. سوابق تقنینی به همراه آسیب شناسی
۱۲.....	۳. تبیین وضع موجود جمهوری اسلامی ایران به لحاظ قاچاق گونه‌های زیستی
۱۴.....	۴. بررسی ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز - مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحات پیشنهادی
۱۶.....	۵. نظر کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
۱۷.....	۶. جمع‌بندی و پیشنهادها
۱۹.....	منابع و مأخذ

فهرست جدول

۱۰.....	جدول ۱. تحلیل پیشینه تقنینی
---------	-----------------------------

اظهار نظر کارشناسی درباره «لایحه اصلاح ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز- مصوب ۱۳۹۲»

چکیده

لایحه اصلاح ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز با هدف پوشش خلأ قانونی در زمینه ورود غیر مجاز جانوران وحشی و کاهش تهدیدهای ناشی از آن، از جمله شیوع بیماری‌های واگیردار، تدوین شده است. این گزارش ضمن بررسی دقیق مفاد لایحه پیشنهادی، پیشینه قانونی مرتبط را با استناد به قوانین ملی و بین‌المللی (مانند قانون شکار و صید و کنوانسیون CITES) تحلیل می‌کند و به آسیب‌شناسی قانون موجود می‌پردازد. **نتایج نشان می‌دهد که خلأهای قانونی موجود موجب افزایش قاچاق گونه‌های حیات وحش و تهدید تنوع زیستی کشور شده است.** قاچاق حیات وحش یکی از پرسودترین جرایم سازمان یافته در سطح جهانی محسوب می‌شود که آثار زیست‌محیطی، اقتصادی و بهداشتی چشمگیری به همراه دارد. در ایران، گونه‌هایی مانند یوزپلنگ آسیایی، گورخر ایرانی و پرندگان شکاری بیش از سایر گونه‌ها در معرض تهدید ناشی از این پدیده قرار دارند. **اجرای این لایحه می‌تواند نقش مهمی در کاهش قاچاق حیات وحش، پیشگیری از ورود بیماری‌های مشترک بین انسان و حیوان و ارتقای نظارت بر مرزهای کشور ایفا کند.** باین حال، تحقق اهداف این لایحه مستلزم

اصلاحات تکمیلی، افزایش هماهنگی میان نهادهای اجرایی، تقویت ضمانت‌های اجرایی و اتخاذ تدابیر سخت‌گیرانه‌تر علیه متخلفان است. پیشنهاد می‌شود افزایش جرایم مالی، تشکیل دادگاه‌های تخصصی محیط زیست، تقویت کنترل‌های گمرکی و گسترش آگاهی عمومی به عنوان راهکارهای تکمیلی در فرایند اصلاح قانون مدنظر قرار گیرد. **این اصلاحات می‌تواند گامی مؤثر در راستای حفاظت پایدار از تنوع زیستی کشور باشد.**

خلاصه مدیریتی

مسئله اصلی

قاچاق حیات وحش در ایران، به دلیل تنوع زیستی بالا، موقعیت جغرافیایی خاص و تجارت غیرقانونی گونه‌های جانوری و گیاهی، به یکی از معضلات جدی محیط زیست کشور تبدیل شده است. این پدیده نه تنها موجب کاهش تنوع زیستی و تهدید بقای گونه‌های در خطر انقراض می‌شود، بلکه خسارات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی زیادی نیز در پی دارد. در حال حاضر، خلأهای قانونی، ضعف نظارت و نبود مجازات‌های بازدارنده کافی، این معضل را تشدید کرده‌اند. لایحه اصلاح ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، با هدف مقابله با قاچاق حیات وحش و گسترش دامنه پوشش قانونی به منظور کاهش این تهدیدها مطرح شده است.

نقاط قوت و ضعف طرح / لایحه

نقاط قوت:

گسترش دامنه پوشش قانونی: لایحه پیشنهادی با افزودن عبارت «ورود و» به متن قانون و ارائه تعریف جامع‌تری از جانوران وحشی، همه مراحل قاچاق (از جمله ورود، نگهداری و حمل) را تحت پوشش قرار داده است.

هماهنگی با اسناد بین‌المللی: در این لایحه با توجه به کنوانسیون‌های بین‌المللی، مانند CITES، سعی بر تقویت چارچوب ملی شده است.

توجه به جنبه‌های بهداشت عمومی: لایحه، با در نظر گرفتن تهدیدهایی مانند بیماری‌های مشترک بین انسان و حیوان، از منظر بهداشت عمومی نیز مؤثر خواهد بود.

افزودن سازمان حفاظت محیط‌زیست به ماده (۳): این اقدام سبب تقویت نظارت بر اجرای مقررات مرتبط با قاچاق حیات وحش خواهد شد.

نقاط ضعف:

تعریف محدود: قانون فعلی فقط به صدور غیرقانونی حیوانات وحشی پرداخته و در تعریف جامع ورود، نگهداری و حمل گونه‌های وحشی خلأهایی وجود دارد.

نبود مجازات‌های بازدارنده: مجازات‌های تعیین شده در قانون موجود به گونه‌ای طراحی نشده‌اند که هزینه‌های ارتکاب جرم را افزایش دهند.

ناهماهنگی میان دستگاه‌های اجرایی: سازمان حفاظت محیط‌زیست در ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز به عنوان مسئول تعریف نشده است، در حالی که این سازمان نقش کلیدی در نظارت و اجرای مقررات دارد.

پیشنهاد‌های مرکز پژوهش‌ها

۱. اصلاح ماده (۲۵) و تعیین دقیق‌تر مصادیق جانوران وحشی

«هر کس بدون اخذ مجوز قانونی از سازمان حفاظت محیط‌زیست و عدم رعایت سایر ترتیبات پیش‌بینی شده در قوانین و مقررات، به ورود و صدور حیوانات وحشی عادی، در معرض نابودی و کمیاب، انواع موجودات آبی، پرندگان شکاری و غیرشکاری اعم از بومی یا مهاجر وحشی به طور زنده یا غیرزنده و نیز اجزای این حیوانات مبادرت کند، یا در حین صدور و خارج نمودن دستگیر شود، هر چند عمل او منجر به خروج موارد مذکور از کشور نشود، به مجازات قاچاق کالای ممنوع محکوم می‌گردد. تعیین مصادیق این حیوانات حسب مورد از حیث ممنوعیت ورود و خروج برعهده سازمان حفاظت محیط‌زیست است.»
تبصره: حمل، نگهداری یا فروش حیوانات قاچاق موضوع این ماده نیز مشمول مجازات قاچاق کالای ممنوع می‌باشد.

۲. افزودن نام سازمان حفاظت محیط‌زیست به ماده (۳) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز

رئیس سازمان محیط‌زیست کشور به اعضای ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز در ماده (۳) اصلاحی مورخ ۱۴۰۰/۱۱/۱۰ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز اضافه شود.

۱. مقدمه

ایران به عنوان یکی از کشورهای برخوردار از تنوع زیستی غنی، زیستگاه گونه‌های متعددی از جانوران وحشی است که در معرض تهدیدهای ناشی از تخریب زیستگاه، تغییرهای اقلیمی، شکار غیرمجاز و قاچاق حیات وحش قرار دارند. براساس گزارش بانک جهانی [۱]، تنوع زیستی از ارکان بنیادین توسعه پایدار محسوب می‌شود و کاهش آن تهدیدی جدی برای ثبات اکولوژیکی و اقتصادی کشورها به شمار می‌رود. قاچاق غیرقانونی حیات وحش، پس از قاچاق مواد مخدر و سلاح، یکی از پرسودترین جرایم فراملی محسوب می‌شود [۲]. همچنین، این پدیده موجب کاهش تنوع زیستی، تهدید بقای گونه‌های در خطر انقراض مانند یوزپلنگ آسیایی، گورخر ایرانی و خرس سیاه شده و زمینه‌ساز ورود گونه‌های مهاجم و بیماری‌های واگیردار به اکوسیستم‌های داخلی کشور می‌شود.

مطابق مطالعات بین‌المللی، تجارت غیرقانونی حیات وحش بیش از ۲۲۰۰ گونه جانوری و گیاهی را در معرض خطر قرار داده است [۳]. این امر مستلزم تدوین و اصلاح قوانین داخلی برای جلوگیری از ورود، خروج و جابجایی غیرقانونی جانوران وحشی و مقابله با شبکه‌های قاچاق بین‌المللی است. در ایران، خلأ قانونی در خصوص ورود غیرقانونی گونه‌های جانوری و عدم پیش‌بینی مجازات‌های مشخص برای آن، زمینه‌ساز افزایش قاچاق حیات وحش شده است [۴]. در این راستا، لایحه اصلاح ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز (مصوب ۱۳۹۲) با هدف پوشش این خلأ قانونی و ایجاد سازوکارهای قانونی لازم برای ممنوعیت ورود غیرمجاز گونه‌های جانوری و کنترل بهتر مرزهای کشور، ارائه شده است. این لایحه در جلسه مورخ ۱۴۰۳/۶/۲۸ به تصویب هیئت وزیران رسید و در تاریخ ۱۴۰۳/۰۷/۱۷ برای طی تشریفات قانونی به مجلس شورای اسلامی تقدیم شد.

متن [ماده \(۲۵\)](#) فعلی مقرر می‌دارد که هر کس بدون اخذ مجوز قانونی از سازمان حفاظت محیط زیست و عدم رعایت سایر ترتیبات پیش‌بینی شده در قوانین و مقررات، به صدور حیوانات وحشی، انواع موجودات آبی، پرندگان شکاری و غیرشکاری اعم از بومی یا مهاجر به‌طور زنده یا غیرزنده مبادرت کند، به مجازات قاچاق کالای ممنوع محکوم می‌شود. تعیین مصادیق این

حیوانات بر عهده سازمان حفاظت محیط‌زیست است.

با این حال، لایحه اصلاح ماده (۲۵)، علاوه بر پیش‌بینی مجازات برای صدور غیرقانونی، ورود غیرمجاز گونه‌های جانوری را نیز مشمول مجازات قاچاق کالای ممنوع قرار داده است. در این صلاحیه، تعیین مصادیق این حیوانات بر اساس ممنوعیت ورود و خروج به سازمان حفاظت محیط‌زیست واگذار شده است.

اجرای این لایحه می‌تواند تأثیر بسزایی در کاهش قاچاق حیات وحش، حفظ اکوسیستم‌های طبیعی و جلوگیری از شیوع بیماری‌های مشترک بین انسان و حیوان داشته باشد. نظارت دقیق بر ورود و خروج گونه‌های جانوری به عنوان راهکاری مؤثر برای حفظ تنوع زیستی مورد تأکید قرار گرفته است. برای نمونه، گزارش اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت [۵] نشان می‌دهد که اجرای قوانین سخت‌گیرانه‌تر در حوزه قاچاق حیات وحش در برخی کشورها موجب کاهش محسوس در حجم تجارت غیرقانونی گونه‌های در معرض خطر شده است.

۲. پیشنهاد

۱-۲. سوابق تقنینی به‌همراه آسیب‌شناسی

جدول ۱. تحلیل پیشنهاد تقنینی

ردیف	نام سند (قانون/.../ تصویب‌نامه.../..)	مرجع تصویب	تاریخ تصویب	شماره‌ماده/ صفحه	نکات برجسته / نقاط ضعف و قوت / پیامدهای اجرا
۱	قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز	مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۲	ماده (۲۵)	نسخه اولیه این قانون عمدتاً به صدور غیرقانونی حیوانات وحشی پرداخته بود، بنابراین خلأ قانونی در خصوص ورود غیرقانونی جانوران وحشی وجود داشت. اصلاح پیشنهادی با افزودن عبارت «ورود و» و گسترش دامنه تعاریف حیات وحش، تلاش دارد این خلأ را برطرف کند.

ردیف	نام سند (قانون... / تصویب نامہ...)	مرجع تصویب	تاریخ تصویب	شماره ماده / صفحه	نکات برجستہ / نقاط ضعف و قوت / پیامد های اجرا
۲	قانون شکار و صید	مجلس شورای اسلامی	۱۳۴۶	-	این قانون با هدف تنظیم فرایندهای شکار و مدیریت منابع حیات وحش تدوین شده است. از یک سو به بهره برداری کنترل شده از منابع جانوری پرداخته و از سوی دیگر، از شکار بی رویه و انقراض گونه های در معرض خطر جلوگیری می کند. هماهنگی این قانون با قوانین مبارزه با قاچاق می تواند به ایجاد چارچوب حفاظتی جامع کمک کند.
۳	قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست	مجلس شورای اسلامی	۱۳۵۳	-	این قانون نه تنها به حفاظت از منابع طبیعی، بلکه به بهسازی و احیای اکوسیستم های تخریب شده نیز می پردازد. از آنجاکه قاچاق جانوران وحشی آثار منفی بر اکوسیستم های طبیعی دارد، تلفیق مفاهیم این قانون با اصلاح ماده (۲۵) می تواند به تقویت رویکرد یکپارچه در حفاظت از محیط زیست و تنوع زیستی کمک کند.

مأخذ: نگارندگان.

۳. تبیین وضع موجود جمهوری اسلامی ایران به لحاظ قاچاق گونه‌های زیستی

ایران به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص، تنوع زیستی بالا و برخورداری از گونه‌های ارزشمند از نظر اکولوژیکی و اقتصادی، همواره در معرض تهدید ناشی از قاچاق حیات وحش قرار داشته است. طبق گزارش سازمان حفاظت محیط زیست ایران، سالانه ده‌ها هزار نمونه از گونه‌های جانوری در معرض خطر، از جمله پرندگان شکاری، هوبره، لاک‌پشت‌های آبی، مارها و سایر خزندگان، دوزیستان و برخی پستانداران نظیر گورخر ایرانی، به طور غیرقانونی زنده‌گیری و به خارج از کشور قاچاق می‌شوند [۶]. یکی از مهم‌ترین گروه‌های هدف در قاچاق حیات وحش، پرندگان شکاری مانند شاهین، بحری، بالابان و سارگپه هستند که به کشورهای حاشیه خلیج فارس صادر می‌شوند. این پرندگان به عنوان ابزارهای شکار در کشورهای عربی مورد استفاده قرار می‌گیرند که ارزش هر یک از آنها در بازار سیاه تا ۵۰ هزار دلار تخمین زده می‌شود [۵]. میزان تجارت قانونی محصولات حیات وحش تنها به اروپا در سال ۲۰۰۹ حدود ۱۰۰ میلیارد یورو تخمین زده شده است.

قاچاق گونه‌های جانوری علاوه بر خسارت‌های اکولوژیکی، هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی گسترده‌ای را نیز در پی دارد. براساس آمار ارائه شده از سوی سازمان محیط زیست، در یک دهه اخیر بیش از ۲۰۰ محیط بان در درگیری با قاچاقچیان یا شکارچیان غیرمجاز به شهادت رسیده‌اند [۶]. این موضوع نشان دهنده شدت و گستردگی درگیری‌ها بر سر حفاظت از حیات وحش کشور است. همچنین، قاچاق حیات وحش آثار منفی بر تنوع ژنتیکی گونه‌های بومی دارد زیرا بسیاری از گونه‌های قاچاق شده زنده‌گیری می‌شوند و در صورت بازگشت، ممکن است بیماری‌های جدیدی به اکوسیستم ایران وارد کنند که برای جمعیت‌های بومی مخاطره آمیز است [۷]. علاوه بر آسیب‌های مستقیم بر گونه‌های مختلف به شکل برداشت ناپایدار و غیر اصولی، تجارت غیرقانونی به معرفی گونه‌های غیربومی به کشورها منجر می‌شود و آسیب‌های بوم‌شناختی زیادی را بر آنها وارد می‌کند. مبارزه با این گونه‌های غیربومی نیازمند صرف منابع مالی کلانی است؛ نمونه‌ای از این معضل، ورود گیاه مهاجم سنبل آبی به تالاب انزلی بوده که مشکلات زیست‌محیطی گسترده‌ای ایجاد کرده است (۸).

طبق ماده (۱۰) قانون شکار و صید ایران (مصوب ۱۳۴۶)، شکار غیرمجاز گونه‌های حیات وحش جرم محسوب شده و مجازات‌هایی از جمله حبس، جزای نقدی و ضبط ادوات شکار برای متخلفان در نظر گرفته شده است. سازمان حفاظت محیط زیست به عنوان متولی این موضوع، مجری قوانین مربوطه بوده

و مدیریت و کنترل آن مستلزم همکاری همه ارگان‌های ذی‌ربط است. همچنین، براساس قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی، هرگونه دست‌درازی به زیستگاه‌های طبیعی و گونه‌های جانوری. مستلزم اخذ مجوزهای قانونی از مراجع ذی‌صلاح است علاوه بر قوانین داخلی، ایران عضو کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های در معرض خطر (CITES) است که در سال ۱۹۷۳ در واشنگتن به تصویب رسید. این کنوانسیون چارچوبی قانونی برای تنظیم تجارت بین‌المللی گونه‌های جانوری و گیاهی فراهم می‌کند. ایران در سال ۱۹۷۶ به این کنوانسیون پیوسته و متعهد به اجرای مفاد آن شده است. مطابق گزارش CITES، در سال‌های اخیر ایران تلاش‌هایی برای تقویت اقدام‌های کنترلی در اداره گمرک، افزایش بازرسی‌ها و تشدید مجازات‌های قاچاقچیان حیات‌وحش انجام داده است [۷]. با وجود این، به دلیل تنوع گونه‌های هدف، وسعت گستره جغرافیایی و تعدد مبادی ورود و خروج، اطلاعات کاملی در این زمینه در دسترس نیست. با این حال، اقدام‌های نظارتی مانند جمع‌آوری تله‌ها و ادوات صید نشان‌دهنده برداشت گسترده از گونه‌های ارزشمند اقتصادی کشور مانند انواع پرندگان شکاری، هوبره و برخی خزندگان خاص است [۸].

قاچاق حیات‌وحش، پس از مواد مخدر، قاچاق انسان و محصولات تقلبی، چهارمین رتبه را در تجارت غیرقانونی جهانی به خود اختصاص می‌دهد. این موضوع سبب شده است که مبارزه با تجارت غیرقانونی حیات‌وحش از نظر بین‌المللی مورد توجه ویژه قرار گیرد. نمونه بارز این امر، بیانیه جدید سازمان ملل در اواخر سال اخیر میلادی برای همکاری کشورهای در مقابله با این معضل جهانی است. در ایران نیز، علاوه بر اقدام‌های نظارتی، ظرفیت‌های دامپزشکی در کنترل وضعیت حیوانات قاچاق شده مورد توجه قرار گرفته است. در حال حاضر، حدود ۳۰۰۰ مرکز درمانی دامپزشکی در کشور وجود دارد و طبق آمار غیررسمی، سالانه بیش از ۱۰ هزار مراجعه برای درمان حیوانات وحشی، که به عنوان حیوان خانگی نگهداری می‌شوند، ثبت شده است. همچنین، براساس اطلاعات به‌دست آمده از ادارات کل حفاظت محیط‌زیست استان‌ها، تاکنون بیش از ۳۵۰ پرونده مربوط به تخلفات قاچاق و شکار و صید حیات‌وحش طی پنج سال اخیر در مراجع قضایی تشکیل شده است. با این حال، میزان جرایم ریالی آنها، به دلیل نهای نشدن احکام همه پرونده‌ها، هنوز به‌طور دقیق قابل تخمین نیست [۸].

با توجه به تهدیدهای گسترده‌ای که قاچاق حیات‌وحش برای تنوع زیستی، محیط‌زیست و اقتصاد کشور ایجاد کرده است، لزوم همکاری بیشتر میان دستگاه‌های اجرایی، نهادهای قضایی و سازمان‌های بین‌المللی برای مقابله با این معضل بیش از پیش احساس می‌شود. افزایش نظارت بر مبادی مرزی، تقویت

مجازات‌های قانونی، گسترش آگاهی عمومی و تشدید برخورد با باندهای سازمان یافته قاچاق از جمله راهکارهایی است که به کاهش این روند کمک می‌کند.

۴. بررسی ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز - مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحات پیشنهادی

ماده (۲۵) (متن قانون فعلی)

هر کس بدون اخذ مجوز قانونی از سازمان حفاظت محیط زیست و عدم رعایت سایر ترتیبات پیش بینی شده در قوانین و مقررات به صدور حیوانات وحشی عادی، در معرض نابودی و کمیاب، انواع موجودات آبی، پرندگان شکاری و غیرشکاری اعم از بومی یا مهاجر وحشی به طور زنده یا غیرزنده و نیز اجزای این حیوانات مبادرت کند، یا در حین صدور و خارج نمودن دستگیر شود، هر چند عمل او منجر به خروج موارد مذکور از کشور نشود، به مجازات قاچاق کالای ممنوع محکوم می‌گردد. تعیین مصادیق این حیوانات بر عهده سازمان حفاظت محیط زیست است.

ماده (۲۵) اصلاح شده (متن پیشنهادی دولت):

«هر کس بدون اخذ مجوز قانونی از سازمان حفاظت محیط زیست و عدم رعایت سایر ترتیبات پیش بینی شده در قوانین و مقررات به ورود و صدور حیوانات وحشی عادی، در معرض نابودی و کمیاب، انواع موجودات آبی، پرندگان شکاری و غیرشکاری اعم از بومی یا مهاجر وحشی به طور زنده یا غیرزنده و نیز اجزای این حیوانات مبادرت کند، یا در حین صدور و خارج نمودن دستگیر شود، هر چند عمل او منجر به خروج موارد مذکور از کشور نشود، به مجازات قاچاق کالای ممنوع محکوم می‌گردد. تعیین مصادیق این حیوانات حسب مورد از حیث ممنوعیت ورود و خروج بر عهده سازمان حفاظت محیط زیست است.»

خلأهای قانونی موجود

تعریف محدود: قانون فعلی فقط به صدور غیرقانونی حیوانات وحشی پرداخته و در تعریف جامع ورود، نگهداری و حمل گونه‌های وحشی خلأهایی وجود دارد.

نبود مجازات‌های بازدارنده: مجازات‌های تعیین شده در قانون موجود به گونه‌ای طراحی نشده‌اند که

هزینه‌های ارتکاب جرم را افزایش دهند.

ناهماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی: در **ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز**، وظایفی برای سازمان حفاظت محیط‌زیست تعیین شده است، در حالی که در **ماده (۳) این قانون**، نام این سازمان در میان اعضای ستاد مرکزی ذکر نشده است.

تمرکز صرف بر خروج غیر قانونی: قاچاق کالا و ارز بر اساس بند «الف» ماده (۱) قانون قاچاق کالا و ارز به هر فعل یا ترک فعلی اطلاق می‌شود که تشریفات قانونی ورود و خروج را نقض کند، اما در ماده (۲۵) فقط برای خروج غیر قانونی مجازات تعیین شده است.

نقاط قوت لایحه پیشنهادی

گسترش دامنه پوشش قانونی: با افزودن عبارت «ورود» و تعریف جامع‌تر از جانوران وحشی، همه مراحل قاچاق (از جمله ورود، نگهداری و حمل) تحت پوشش قرار گرفته‌اند.

هماهنگی با اسناد بالادستی: لایحه پیشنهادی ضمن توجه به تعهدات بین‌المللی (کنوانسیون‌های مربوط به حفاظت از تنوع زیستی و کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های گیاهی و جانوری در معرض انقراض - CITES) سعی در تقویت چارچوب ملی دارد.

توجه به جنبه‌های بهداشت عمومی: با توجه به انتقال بیماری‌های واگیر از طریق قاچاق جانوران، اصلاحات پیشنهادی از منظر بهداشت عمومی نیز مؤثر خواهد بود.

افزودن سازمان حفاظت محیط‌زیست به ماده (۳): این اقدام باعث تقویت نظارت بر اجرای مقررات مربوط به قاچاق حیات وحش خواهد شد.

نکات قابل بهبود و پیشنهادهای اصلاحی

تعریف دقیق جرایم: ضروری است که جرایم مرتبط با همه مراحل قاچاق (ورود، نگهداری و حمل) به‌طور دقیق تعریف و مجازات‌های متناسب تعیین شود.

تعیین دستگاه‌های مسئول: پیشنهاد شده است که با افزودن نام سازمان حفاظت محیط‌زیست در **ماده (۳) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز**، این سازمان به‌عنوان یکی از ارکان اصلی نظارت بر این حوزه تعیین شود.

۵. نظر کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

با توجه به بررسی دقیق لایحه اصلاح ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز - مصوب ۱۳۹۲ و تحلیل خلأهای قانونی موجود، می‌توان نتیجه گرفت که این اصلاحات از منظر حقوقی، حفاظتی و بهداشتی، گامی ضروری و مؤثر در راستای تقویت مقابله با قاچاق گونه‌های وحشی محسوب می‌شود. در قانون فعلی فقط به موضوع صدور غیرقانونی حیات وحش پرداخته شده و تعریف جامعی از ورود، نگهداری و حمل گونه‌های وحشی ارائه نشده است. این کاستی باعث ایجاد خلأ نظارتی و اجرایی در کنترل همه مراحل قاچاق شده است.

اصلاحات پیشنهادی با گسترش دامنه شمول قانون، از طریق اضافه کردن مواردی همچون «ورود»، «نگهداری» و «حمل» گونه‌های وحشی، امکان برخورد قانونی با همه مراحل قاچاق را فراهم می‌کند. این تغییر، در کنار هماهنگی با اسناد بالادستی از جمله کنوانسیون تجارت بین‌المللی گونه‌های در معرض خطر انقراض (CITES)، قانون شکار و صید، و قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست، موجب یکپارچگی و انسجام در سیاست‌های ملی حفاظت از تنوع زیستی خواهد شد. از منظر بهداشت عمومی، قاچاق گونه‌های وحشی به عنوان یکی از عوامل اصلی شیوع بیماری‌های مشترک بین انسان و حیوانات (زئونوزها) شناخته می‌شود. لایحه اصلاح ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز - مصوب ۱۳۹۲ می‌تواند نقش مهمی در کاهش این مخاطرات داشته باشد. همچنین، تعیین مجازات‌های بازدارنده‌تر در مقایسه با قانون فعلی، با افزایش هزینه ارتکاب جرم، انگیزه متخلفان را کاهش خواهد داد.

در همین راستا، پیشنهاد اضافه شدن نام سازمان حفاظت محیط زیست به فهرست اعضای ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز (ماده (۳) قانون) نیز اقدامی مکمل برای تقویت ظرفیت اجرایی این سازمان در مقابله با قاچاق گونه‌های وحشی است. ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز به‌عنوان نهاد سیاستگذار و هماهنگ‌کننده ملی در زمینه مبارزه با قاچاق، شامل مجموعه‌ای از دستگاه‌های اجرایی کلیدی کشور است که وظیفه برنامه‌ریزی، هماهنگی و نظارت بر اجرای سیاست‌های پیشگیری و مقابله با قاچاق را برعهده دارد. این ستاد متشکل از وزیرای دادگستری، اطلاعات، امور اقتصادی و دارایی، کشور، امور خارجه، صنعت، معدن و تجارت، راه‌شهرسازی، جهاد کشاورزی، نفت، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، ارتباطات و فناوری اطلاعات و سایر نهادها می‌تواند مربوط است. اضافه

شدن سازمان حفاظت محیط زیست به عنوان یکی از اعضای این ستاد موجب هم افزایی بیشتر در اجرای سیاست‌های مرتبط با کنترل و مقابله با قاچاق گونه‌های وحشی خواهد شد.

این اقدام علاوه بر تقویت نقش نظارتی سازمان حفاظت محیط زیست، موجب افزایش هماهنگی میان دستگاه‌های مسئول، کاهش خلأهای اجرایی و ارتقای سیاستگذاری در حوزه حفاظت از تنوع زیستی و مقابله با جرائم زیست محیطی خواهد شد.

با در نظر گرفتن همه این ملاحظات، لایحه اصلاح ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز - مصوب ۱۳۹۲ به عنوان گامی مؤثر در راستای حفاظت از تنوع زیستی، ارتقای امنیت زیست محیطی، کاهش تهدیدهای بهداشتی و تقویت همکاری‌های بین‌المللی در مبارزه با قاچاق حیات وحش ارزیابی می‌شود. همچنین، پیشنهاد می‌شود در مراحل بعدی، اقدام‌هایی نظیر ایجاد سامانه اطلاعاتی یکپارچه برای پایش قاچاق حیات وحش، توسعه آموزش‌های تخصصی برای نیروهای مجری قانون، و تأمین منابع مالی کافی برای اجرای قوانین در دستور کار قرار گیرد تا این اصلاحات به صورت عملی و مؤثر اجرایی شوند.

۶. جمع‌بندی و پیشنهادها

لایحه اصلاح ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز می‌تواند به عنوان یک گام کلیدی در راستای تقویت حفاظت از حیات وحش و کاهش قاچاق گونه‌های جانوری در کشور تلقی شود. پیشنهاد جدید به شفاف‌تر کردن دامنه شمول قانون پرداخته و تمام گونه‌های جانوری (پستانداران، پرندگان، خزندگان، دوزیستان، آبزبان و بی‌مهرگان) را تحت پوشش قرار داده است. با توجه به خلأهای قانونی موجود، این اصلاحات می‌توانند پوشش جامع‌تری از تمامی مراحل قاچاق حیات وحش ارائه دهند و با هماهنگی با قوانین مکمل، نظیر قانون شکار و صید و قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست، موجب ایجاد یک سیستم یکپارچه حفاظتی شوند.

اجرای مؤثر این لایحه مستلزم تقویت نظارت بر مبادی ورودی و خروجی کشور، افزایش مجازات‌های بازدارنده، ایجاد هماهنگی بیشتر میان دستگاه‌های اجرایی و نهادهای قضایی، تأمین بودجه کافی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های بین‌المللی برای مقابله با شبکه‌های قاچاق است. همچنین، آموزش جوامع محلی و افزایش آگاهی عمومی درباره پیامدهای قاچاق حیات وحش، می‌تواند نقش مؤثری در کاهش

این معضل ایفا کند.

با توجه به اینکه قاچاق حیات وحش یکی از چالش‌های جدی محیط زیست کشور محسوب می‌شود، اقدام‌هایی نظیر اصلاح قوانین، ایجاد دادگاه‌های تخصصی زیست محیطی، گسترش همکاری‌های بین‌المللی و بهبود فرایندهای نظارتی، گام‌های ضروری برای کنترل این روند مخرب هستند. در غیر این صورت، ادامه قاچاق غیرقانونی گونه‌های جانوری نه تنها تنوع زیستی کشور را تهدید خواهد کرد، بلکه موجب خسارات جبران‌ناپذیر اقتصادی، اکولوژیکی و بهداشتی خواهد شد. بنابراین، برای تحقق این اهداف و مقابله مؤثرتر با قاچاق گونه‌های جانوری، پیشنهادهای زیر قابل طرح و بررسی هستند:

۱. اصلاح ماده (۲۵) و تعیین دقیق‌تر مصادیق جانوران وحشی

«هر کس بدون اخذ مجوز قانونی از سازمان حفاظت محیط زیست و عدم رعایت سایر ترتیبات پیش‌بینی شده در قوانین و مقررات به ورود و صدور حیوانات وحشی عادی، در معرض نابودی و کمیاب، انواع موجودات آبی، پرندگان شکاری و غیرشکاری اعم از بومی یا مهاجر وحشی به‌طور زنده یا غیرزنده و نیز اجزای این حیوانات مبادرت کند، یا در حین صدور و خارج نمودن دستگیر شود، هر چند عمل او منجر به خروج موارد مذکور از کشور نشود، به مجازات قاچاق کالای ممنوع محکوم می‌گردد. تعیین مصادیق این حیوانات حسب مورد از حیث ممنوعیت ورود و خروج بر عهده سازمان حفاظت محیط زیست است.»
تبصره: حمل، نگهداری یا فروش حیوانات قاچاق موضوع این ماده نیز مشمول مجازات قاچاق کالای ممنوع می‌باشد.

۲. افزودن نام سازمان حفاظت محیط زیست به ماده (۳) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز

رئیس سازمان محیط زیست کشور به‌عضای ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز در ماده (۳) اصلاحی مورخ ۱۴۰۰/۱۱/۱۰ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز اضافه شود.

[1] <https://www.worldbank.org/en/news/immersive-story/2022/12/07/securing-our-future-through-biodiversity>

[2] https://www.unodc.org/lpomex/uploads/documents/Publicaciones/Crimen/World_Wildlife_Report_2020_9July

[3] <https://www.ox.ac.uk/news/2023-07-12-more-900-risk-animal-and-plant-species-not-covered-global-trade-protections-new>

[4] Mir Mohamad Tabar, S. A., N. South, A. Brisman, and M. Noghani (2024). "Illegal Wildlife Trades and Ecological Consequences: A Case Study of the Bird Market in Fereydunkenar, Iran", *Deviant Behavior*, 45(1), 110-125.

[5] IUCN, Red List, 2022. <<https://www.iucnredlist.org>>

[۶] گزارش سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۴۰۲

[7] <https://cites.org/eng/parties/country-profiles/ir>

[۸] گزارش سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۴۰۳

گزیده سیاستی

لایحه اصلاح ماده (۲۵) قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، با هدف تقویت قوانین ورود غیر قانونی گونه‌های جانوری، گامی ضروری در راستای حفاظت از حیات وحش است. از این رو، پیشنهاد می‌شود جرم‌انگاری «نگهداری، حمل یا فروش حیوانات قاچاق» به ماده مذکور اضافه شود.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc@majles.ir